

Mindannyian emlékszünk még az ellenforradalmi támadás sötét napjaira. Budapest utcáin az ellenforradalmi terror lett az úr, tömegesen gyilkolták le a kommunistákat és a haladó embereket. Az országban ezrével vetették börtönbe a párt harcosait, termelőszövetkezeti vezetőket, tanácselnököket, szocializmus híveit, és lemeszárlásukra készülődtek. Ismét megjelentek a politika porondján a tőkésék, földesurak, bankárok, hercegek és grófok, élükön Mindszentyvel. Megjelentek a parlamentben, két nap alatt 28 ellenforradalmi pártot alapítottak, még a hírhedt Magyar Élet Pártjának megalakítását is bejelentették, és megjelentek a falvakban, gyárakban a „mindent vissza” jelszóval. [...]

Népköztársaságunk alkotmányos törvényes rendje biztosított. Az alkotmányos néphatalmi és államigazgatási szerveket helyreállítottuk. Újjászerveztük népköztársaságunk fegyveres erőit; a néphadsereget, a határőrséget, a rendőrséget, ezen belül elsőként a karhatalmi egységek fegyveres erőit. A kulcspozíciókból eltávolítottuk az árulókat. A hatalom fegyveres biztosításának feladatába bevontuk és bevonjuk a munkások, bányászok, a parasztok legöntudatosabbjait – megszerveztük a munkásőrséget! [...] A népi hatalom megerősítése mellett másik nagy eredményünk a népgazdaság elemi rendjének és rendes vérkeringésének helyreállítása. [...] Elvetettük a hazug semlegesség jelszavát, és megmondtuk, hogy a Magyar Népköztársaság kitéphetetlen tagja a szocialista országok Szovjetunió által vezetett hatalmas családjának és következetesen hű marad a Varsói Szerződéshez. [...] Leszámoltunk a pártot bomlasztó és az ellenforradalomnak ezzel a kezére játszó, a párt vezető szerepét tagadó revizionista nézetekkel. Ennek a harc következetességnek az eredménye, hogy az ellenforradalom tüzeiben újjászületett a magyar nép vezető ereje, a munkásosztály élcsapata, a Magyar Szocialista Munkáspárt.

Társadalombiztosítás

In: Gál László et al.: Szociálpolitikánk két évtizede. Budapest, 1969, Táncsics. 24–33.

A szöveg részletesen bemutatja az 1950-es, 1960-as évek főbb szociálpolitikai és társadalombiztosítási változásait: a társadalombiztosítás államosítását, majd kiterjesztését; az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő jelentős bővítési hullámot; a Kádár-rendszer legitimizációjában fontos szerepet játszó jóléti univerzalizmus kiépítésének kezdeti lépéseit.

Szociálpolitikánk keretében az emberről való sokoldalú gondoskodás jelentős mértékben a társadalombiztosítás útján valósul meg. [...] A szocializmus teljes felépítése, a lakosság életszínvonalának állandó emelése feltételezi és megköveteli a nemzeti jövedelem állandó emelését, a nemzeti jövedelemből felhalmozásra fordított rész tervszerű fokozását, amely a bővített újratermelés forrása. Ez teremt anyagi alapot a fogyasztás állandó növelésére, és így a dolgozók társadalombiztosítási ellátása színvonalának további emelésére is.

A párt és a szakszervezetek különböző kongresszusainak határozatai – felmérve a dolgozók reális igényeit és a népgazdaság teherbíró képességét – megjelölték a társadalombiztosítás fejlesztésének irányát. Ennek megfelelően és ezek eredményeként szélesíthettük ki például a társadalombiztosításba bevontak körét, és tehattünk például olyan intézkedéseket, mint a dolgozók egységes nyugdíjrendszerének kidolgozása és törvénybe foglalása, az anya- és csecsemővédelemmel kapcsolatos társadalombiztosítási ellátás javítása, a sokgyermekes családok helyzetének megjavítását célzó, a családi pótlékra vonatkozó rendelkezések megalkotása, a termelészövetkezeti parasztság életszínvonalát emelő társadalombiztosítási intézkedések stb.

A társadalombiztosítás több mint két évtizedes eredményei azt bizonyítják, hogy társadalmunk fejlődésének megfelelően növekedett a társadalombiztosításba bevontak száma és ennek megfelelően az ilyen célokra fordított összegek nagysága. [...] míg 1946-ban kb. 2,8 millió fő, a lakosság 31%-a, addig 1965-ben 9,8 millió fő, a lakosság 97%-a részesült a társadalombiztosítás juttatásaiban. A társadalombiztosításra fordított kiadások összege 1949-ben 1,9, 1965-ben pedig már 18 milliárd Ft volt. Az 1949-ben egy biztosítottra jutó 1156 Ft társadalombiztosítási kiadás 1965-ben közel a négyszeresére, vagyis 4155 Ft-ra emelkedett.

A társadalombiztosításba bevontak száma és a társadalombiztosítási kiadások

Év	Népesség száma év közepén (1000 fő)	A társadalombiztosításba bevontak száma (millió fő)	A népesség százalékában	Társadalombiztosítási kiadások (millió Ft)
1938	9167	2,8	31	n.a.
1946	9024	2,8	31	n.a.
1950	9338	4,4	47	2272
1955	9825	5,9	60	6119
1960	9984	8,5	85	11 816
1965	10 148	9,8	97	18 162
1966	10 179	9,9	97	20 832
1967	10 217	9,9	97	22 623

A társadalombiztosítás főbb jellemzői a felszabadulás után

Az ország felszabadulását követően gyökeresen megváltozott társadalmi, gazdasági, politikai viszonyok szükségszerűen felvetették a társadalombiztosítás demokratizálásának szükségességét, szocialista elvek alapján történő átszervezését. [...] A társadalombiztosítás a társadalmi viszonyokban bekövetkezett változások függvényeként, a szocialista elveknek megfelelően, fokozatosan fejlődött. A felszabadulást követő időszak főbb feladatai a következők voltak:

- A társadalombiztosítás általánossá tétele; az egészségügyi ellátás, a betegségi biztosítási szolgáltatások, a nyugdíj, a családi pótlék stb. kiterjesztése minden bérből és fizetésből élő dolgozóra.

- Az igényjogosult családtagok körének bővítése.
- A dolgozó parasztság bevonása a társadalombiztosításba, helyzetüknek megfelelő társadalombiztosítási szolgáltatások nyújtása.
- A társadalombiztosítás finanszírozására szolgáló fedezetnek nagyobb mértékű áthárítása a munkaadóra – az állam garanciája mellett – úgy, hogy a dolgozókat csak a nyugdíjjárulék fizetése terhelje.
- A társadalombiztosítás szervezeti egységének megteremtése a szakszervezeti mozgalom keretében.
- A társadalombiztosítási szolgáltatások kifizetésének decentralizálása a dolgozók munkahelyéhez.
- A dolgozók széles körű bevonása a társadalombiztosítási ügyek intézésébe.

Felszabadulásunk óta társadalombiztosításunk tartalmilag és szervezetileg is jelentősen fejlődött, a társadalmi juttatások köre állandóan bővült, jól kapcsolódott a jövedelemelosztási rendszerhez. A társadalmi-gazdasági viszonyok fejlődésével párhuzamosan kikristályosodtak, erősödtek a társadalombiztosítás szocialista alapelvei is, amelyek a következők:

1. A társadalombiztosítás kiterjesztése egész társadalmunkra.
2. Az állami garancia érvényesülése
3. Széles körű egészségügyi és anyagi ellátás minden – társadalmilag indokolt – esetben.
4. A társadalombiztosítás fokozatos és rendszeres fejlesztése.
5. A munka szerinti elosztás elvének érvényesítése, és a szükségletek lehető legjobb kielégítése.
6. Különböző kedvezmények biztosítása az egészségre ártalmas, illetőleg veszélyes munkakörben dolgozók részére.
7. A dolgozó nők, a fiatalok és a többgyermekes családok fokozottabb támogatása.
8. A társadalombiztosítás demokratizmusának érvényesítése a szakszervezeti irányítás és igazgatás útján.
9. A dolgozók közvetlen részvétele a társadalombiztosítási feladatok megoldásában.
10. A társadalombiztosítási kiadások járulékból való fedezése.

A társadalombiztosítás kiterjesztése az egész társadalomra

Szocialista társadalmi rendünk alapja a munka. Alkotmányunk minden munkaképes állampolgár részére biztosítja a munkához való jogot. Széles körű társadalombiztosítással és az orvosi ellátás megszerzésével védi a dolgozók egészségét, és segítséget nyújt munkaképtelenségük esetén. [...] A társadalombiztosítás napjainkban már a lakosság 97%-ára terjed ki, tükrözve azt a törekvést, hogy a társadalom minden tagja számára nyújtson ellátást és védelmet. [...] A társadalombiztosítás kiterjed a bérből és fizetésből élőkre, a mezőgazdasági és a kisipari termelősövetkezetek tagjaira, a kisiparosokra és a kiskereskedőkre, az iskolák tanulóira stb. Hazánkban a

társadalombiztosítási ellátásra jogosult családtagok köre is rendkívül széles.

A dolgozók különböző rétegei nem egyenlő feltételekkel és mértékben részesülnek a társadalombiztosítási ellátásban, minthogy ez idő szerint lényegesen a különbségek a termelésben elfoglalt helyük és a jövedelemszerzés módja tekintetében. Ebből ered az is, hogy a dolgozók egyes kategóriáinak társadalombiztosítását a jogszabályok kötelezően írják elő (például a bérből és fizetésből élők), más rétegek társadalombiztosítási ellátása részben a kötelező, részben pedig az önkéntes biztosítás hatálya alá tartozik (például tsz-tagok, illetve kisiparosok). A kiskereskedők önkéntes alapon részesei a társadalombiztosításnak. [...] Törekvésünk az, hogy a társadalmi viszonyok fejlődésével, a termelés és a jövedelemelosztás terén meglévő különbségek fokozatos megszűnésével párhuzamosan általánossá, kötelezővé váljon a társadalombiztosítás, terjedjen ki a társadalom minden tagjára.

Az állami garancia érvényesülése

A munkásosztály hatalomra jutása óta a szakszervezetek fokozatosan bővülő, s egyre önállóbb hatáskörrel irányítják, igazgatják a társadalombiztosítást. A szocialista állam azonban megtartotta törvényhozási, rendeletalkotási, döntési jogkörét a társadalombiztosítás mindazon kérdéseiben, amelyek az állampolgárok jogait, kötelességeit, anyagi helyzetét, vagy az állami szervek feladatait lényegesen érintik, de a szakszervezeteket is felhatalmazva jogszabályok alkotására. A társadalombiztosításra vonatkozó minden jogszabály betartását az állam kényszerítő ereje biztosítja. Ily módon szavatolja az állam a társadalombiztosítási jogok és köteleességek érvényesülését. [...] A társadalombiztosítás anyagi fedezetét is az állam biztosítja. Ez egyrészt abban nyilvánul meg, hogy a nemzeti jövedelemnek a népgazdasági tervben meghatározott hányadát az állami költségvetés keretében e célra előirányozza, másrészt abban, hogy ezen felül is rendelkezésre bocsátja a jogos igények kielégítéséhez szükséges többletösszegeket.

Széles körű egészségügyi-anyagi ellátás minden – társadalmilag indokolt – esetben

A szocialista társadalom lényegéből fakad az ember egész életére kiterjedő és átfogó szociális gondoskodás. Ennek megfelelően a társadalombiztosítás is differenciált mértékű védelmet nyújt és ellátást biztosít minden esetben, amely intézményes támogatást igényel. Vonatkozik ez az egészségromlásra és a különböző egészségi ártalmakra, a munka- és keresésképtelenségre, az öregségre, a szülésre, a családok támogatására, az özvegyekre és árvákra, illetve a dolgozók családtagjairól való gondoskodásra.

A társadalombiztosítás rendszeres, fokozatos fejlesztése

Az elmúlt több mint két évtized tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a népgazdaság fejlődésével párhuzamosan az életszínvonalat jelentősen befolyásoló társadalombiztosítás is fejlődött. A párt és szakszervezetek kongresszusai – a gazdaságpolitikai elveknek megfelelően – feladatul tűzték és tűzik ki a társadalmi gondoskodás körébe tartozó szociális és egészségügyi juttatások fejlesztését, színvonaluk állandó emelését. A társadalombiztosítás előrelátó, tervszerű fejlődése alapvetően 1964 után, a párt életszínvonal-politikájának

kidolgozásával egyidejűleg, a politikai, a gazdaságpolitikai és a szociálpolitikai célokkal összhangban kezdődött meg – a középtávú népgazdasági terv keretében. [...] A társadalombiztosítással szemben támasztott alapvető követelmény, hogy fejlődjön az ellátás jelenlegi színvonala, másrészt fokozatosan közeledjenek egymáshoz, illetve megszűnjenek a társadalombiztosítási szolgáltatásokban ma még meglevő indokolatlan különbségek.

A munka szerinti elosztás érvényesítése és a szükségletek lehető legjobb kielégítése

A társadalombiztosítás keresetpótló készpénzjuttatásai és a nyugellátás a munkabérhez igazodnak. A munkabér színvonalát a végzett munka mennyisége és minősége határozza meg. A társadalombiztosítás keresetpótló készpénzjuttatásai tehát általában a munka szerinti elosztás elve alapján illetik meg a dolgozókat. [...] Ez az elv nemcsak a bérből és fizetésből élők, hanem az egyéb dolgozó rétegek vonatkozásában is érvényesül. A tsz-tagok például, sajátos jövedelemelosztási viszonyaikhoz igazodóan, a termelészövetkezetben végzett munkára figyelemmel és arányában részesülnek a betegségi készpénzszolgáltatásban, a termelészövetkezet szociális alapja terhére. [...] A társadalombiztosítás anyagilag méltányolja a munkahelyhez való hűséget, illetve a hosszú időn át végzett munkát (75%-os táppénz, nyugdíj kiegészítés). [...] A természetbeni szolgáltatások tekintetében, már napjainkig is, a szükségletek lehetséges kielégítésére irányulnak a törekvések. Így például mind a biztosítottak, mind a családtagjaik, szükség esetén bármikor igénybe vehetik az orvosi ellátást, a bérből és fizetésből élő dolgozók időbeli korlátozás nélkül mindaddig jogosultak gyógyintézeti ápolásra, amíg betegségük ezt indokolja. [...] A természetbeni szolgáltatások szükséglet szerinti igénybevételét az anyagi és a tárgyi feltételek további fejlődése teszi lehetővé.

Kedvezmények biztosítása az egészségre ártalmas, illetőleg veszélyes munkakörben dolgozók részére

A társadalombiztosítás fokozottabb védelemben részesíti azokat a dolgozókat, akiket munkájuk során egészségi ártalom, károsodás ér, akiknek a szervezete a nagyobb fizikai megterhelés következtében erőteljesebben van igénybe véve, illetőleg elhasználódása gyorsabb, továbbá azokat is, akik üzemi baleset, vagy foglalkozási megbetegedés következtében válnak munkaképtelenné. Ezek a dolgozók a betegségi ellátás egyes területein, valamint a nyugdíjbiztosításban élveznek előnyöket.

Előnyök nyújtása a dolgozó nők, a fiatalok és a többgyermekes családok részére

A társadalombiztosítás általában egyenlő jogokat biztosít mind a nőknek, mind a férfiaknak. Figyelemmel azonban a nődolgozók eltérő testi alkatarára, anyai hivatására, a családban elfoglalt helyére és a rájuk háruló ez irányú kötelezettségekre, a társadalombiztosítás előnyöket nyújt részükre. Külön kedvezményben részesülnek az egyedülálló dolgozó nők. [...] A társadalombiztosítás előnyben részesíti a fiatalokat tanulmányaikkal, illetve munkavégzésükkel összefüggésben. Különös gondot fordít

egészségük megóvására, s ellátásuknál bizonyos esetekben el is tekint az egyébként megkívánt feltételektől. A társadalombiztosítás a gyermekes családok helyzetét családi pótlék fizetésével könnyíti meg.

A társadalombiztosítás demokratizmusának érvényesítése a szakszervezet irányítása, igazgatása útján

A szakszervezetek választott vezető testületeit beszámolási kötelezettség terheli. Ennek megfelelően rendszeresen tájékoztatják a dolgozókat, illetve a dolgozók képviselői szerveit a társadalombiztosítás alakulásáról, problémáiról, a fejlesztési tervekről stb. Mindez lehetővé teszi a dolgozók demokratikus jogainak érvényesítését, kritikai észrevételeik közlését, javaslataik megtételét. [...] A társadalombiztosítás szakszervezeti irányítása és igazgatása lehetővé teszi, hogy a fejlesztés, az ellátás színvonala emelésének stb. kérdéseiben, a dolgozók reális javaslataira, a népgazdaság helyzetének ismeretében nyilatkozzanak, kezdeményezzék, illetve tegyék meg a szükséges intézkedéseket. [...] A szakszervezetekhez nem tartozó egyéb dolgozó rétegek is – érdekképviselői szerveik útján – tevékenyen részt vesznek a társadalombiztosítás fejlesztését célzó tervek kialakításában.

A dolgozók közvetlen részvétele a társadalombiztosítási feladatok megoldásában

A dolgozók közvetlenül érdekeltek a társadalombiztosítási feladatok gyors, pontos végrehajtásában, ez is indokolja, hogy tömegesen vegyenek részt az ilyen ügyek intézésében, a végrehajtás ellenőrzésében. A dolgozók közreműködésével a feladatok jelentős része társadalmi munkában végezhető el. A társadalmi munka hatékonyságát nagymértékben növeli, hogy a szakszervezeti szervek jogszabályban rögzített jogkörrel és számos egyéb lehetőséggel rendelkeznek a dolgozókról való gondoskodás terén. [...] A szakszervezetek tisztségviselőinek és a társadalmi munkásoknak a tapasztalatai, helyi ismeretei megkönnyíthetik a problémák megoldását, az érdemi döntést, javaslataik pedig jelentősen hozzájárulhatnak a társadalombiztosítás egyszerűsítéséhez, korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez.

A társadalombiztosítási kiadások járulékból való fedezése

A társadalombiztosítási kiadásokban a munkáltatók, illetve a termelő közösségek által fizetett járulékból, a dolgozók progresszív nyugdíjjárulékaiból, valamint az állam hozzájárulásából fedezik. [...] Az önálló gazdálkodásra irányuló törekvés – s ez a gazdaságirányítás új rendszerének egyik fő elve – a társadalombiztosítás területén is megkívánja, hogy a kiadások fedezete a járulék legyen, és ily módon az állami dotáció fokozatosan csökkenjen. [...] A társadalombiztosítás elveinek érvényre juttatása erősíti a társadalombiztosítás szocialista tartalmát, és lehetővé teszi a társadalombiztosítás fogalmának megközelítő pontosságú meghatározását is.

A szocialista társadalombiztosítás fogalma

A szocialista magyar társadalombiztosítás a dolgozók és családtagjaik betegsége, balesete, rokkantsága, öregsége és elhalálása esetére, valamint a gyermekes családok támogatására vonatkozó jogszabályban meghatározott feltételű és mértékű – részben a szükségletek, másrészt a végzett munka szerinti – anyagi ellátásnak olyan rendszere, amely csaknem az egész lakosságra kiterjed, és a szakszervezetek irányításával és igazgatásával a dolgozók széles körű részvételével valósul meg.

A nyugdíjtörvény értékelése, a megoldásra váró feladatok

In: Gál László et al.: Szociálpolitikánk két évtizede.
Budapest, 1969, Táncsics. 61–66.

A szociálpolitikai tervezésnek nem alakult ki önálló arculata a második világháború utáni Magyarországon. Ezt leginkább az 1950-es évek egymást követő nyugdíjreformjai támasztják alá. A második világháború utáni gazdasági reorganizáció lehetőséget kínált a különböző foglalkozási kategóriák nyugdíjainak újraszabályozására. A nyugdíjrendszer törvényi átalakítása az 1950-es években ment végbe (1953, 1954, 1958), és az 1975-ös reformig volt érvényben.

Nyugdíjtörvényünk rendelkezései a szocialista elveknek megfelelnek. A nyugdíj összege a szolgálati időhöz és az elért keresethez igazodik. A hosszú szolgálati idővel rendelkező dolgozók a munkabérük 60–70%-át kapják nyugdíjként, ami világviszonylatban is jó arány. Természetesen vannak még olyan kérdések, amelyeket még ezután kell megoldani. Megoldásukra akkor kerülhet sor, ha népgazdaságunk fejlődésével a nemzeti jövedelem növekszik, és a feladatok megoldásához szükséges anyagi fedezet rendelkezésre áll. A megoldásra váró kérdések a következők:

1. Lényeges különbség mutatkozikösszecszerűségben a régebben megállapított és az újonnan megállapításra kerülő nyugellátások között, annak ellenére, hogy a régi nyugellátások összegét több alkalommal emelték. Az 1954. október elseje előtt megállapított sajátjogú nyugdíjak átlaga havi 75 Ft; az 1954. október elseje és 1958. december 31-e között érvényben volt jogszabályok alapján megállapított nyugdíjak átlaga havi 875 Ft; az 1959-től érvényben lévő nyugdíjtörvény alapján megállapított teljes nyugdíj átlaga havi 1139 Ft.

A különböző időpontokban megállapított nyugdíjak közöttiösszecszerűkülönbségek megszüntethetők:

- a régi nyugdíjaknak – a jelenlegi szakmai átlagbérek alapján – az új törvény szerinti nyugdíjakra való átszámításával, vagy
- a régi nyugdíjak olyan százalékos emelésével, hogy legalább a különböző időpontokban megállapított nyugdíjaknak az átlaga legyen azonos,